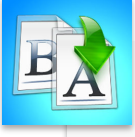

ARZ TALEP PİYASA DENGESİ VE ESNEKLİKLER

İÇİNDEKİLER

- Talep: Tanım, Bireysel ve Piyasa Talep Eğrileri
  - Talep ve Talep Fonksiyonu
  - Bireysel Talep ve Piyasa Talebi
- Arz: Tanım, Bireysel ve Piyasa Arz Eğrileri
  - Arz ve Arz Fonksiyonu
  - Bireysel Arz ve Piyasa Arzı
- Piyasa Dengesi ve Fiyat Oluşumu
- Talep ve Arzın Fiyat Esneklikleri
- Talebin Gelir Esnekliği
- Talebin Çapraz Esnekliği

HEDEFLER

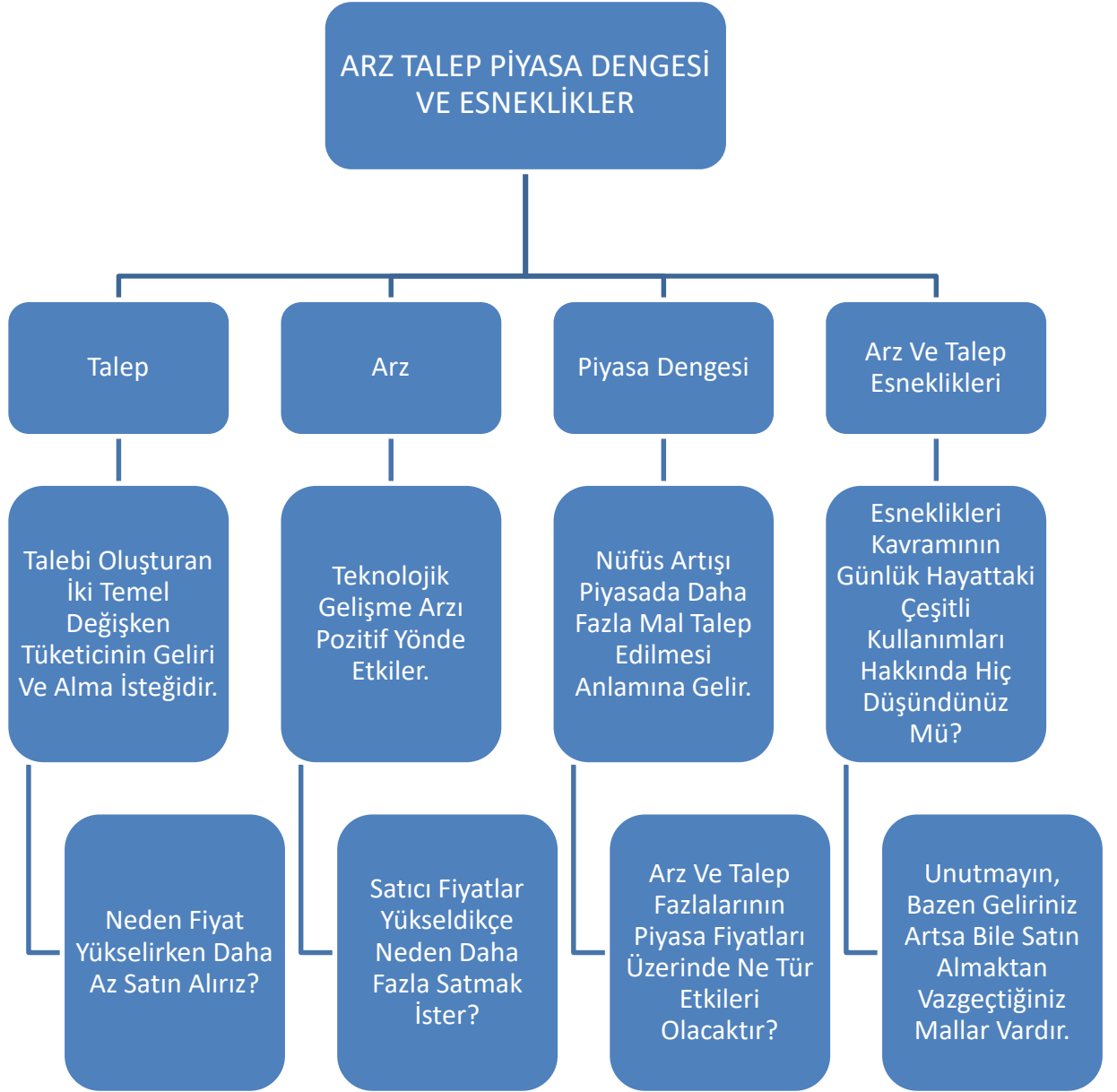
- Bu üniteyi çalıştıktan sonra;
  - Talep ve talep edilen miktar ile arz ve arz edilen miktar kavramlarını öğrenecek,
  - Talep ve arzı etkileyen faktörleri açıklayabilecek,
  - Fiyatın nasıl oluştuğunu ve fiyat oluşumunda etkili olan faktörleri gösterebilecek,
  - Fiyat esnekliklerini ve anlamlarını kavrayacak,
  - Tüketici geliri ile satın alınan malın niteliği arasındaki ilişkiyi irdeleyebilecek,
  - Satın alınan malların birbirleriyle ilişkilerini açıklayabileceksiniz.

Atatürk Üniversitesi
Açıköğretim Fakültesi

İKTİSADA GİRİŞ
Prof. Dr. E. Muhsin
DOĞAN

ÜNİTE
2

GİRİŞ

Bu bölümde; piyasada karşılıklı olarak alıcı-satıcı rolleri üstlenen iki temel piyasa aktörünün temel davranışları ele alınacaktır. Tabii ki, alıcılar (=tüketiciler) talep, satıcılar (=üreticiler) ise arz ile ifade edilmektedir. Öncelikle, talep başlığı altında tüketicinin bireysel talep eğrisi ve o mal için talepte bulunan bütün tüketicilerin bireysel talep eğrilerinin toplamları ile elde edilen piyasa talebinin özellikleri incelenecektir. Arz başlığı altında ise satıcının bireysel arz eğrisi ve tüm üreticilerin bireysel arz eğrilerinin toplanması ile ulaşılan piyasa arz eğrisinin özellikleri ele alınacaktır.

Daha sonra, alıcı ve satıcıların karşılaşması ile oluşacak piyasa dengesi ve fiyat oluşumu kısmında, piyasadaki tüketici ve üreticilerin herhangi bir fiyat seviyesinde nasıl anlaşacakları ve alım- satım işlemi nasıl gerçekleştirecekleri incelenecektir. Satıcı ile alıcının anlaşması aslında piyasada dengenin sağlanması demektir. Aynı fiyattan satıcıların satmak istedikleri miktar ile tüketicilerin almak istedikleri miktarın eşitlenmesi durumunda üzerinde anlaşılan fiyat denge fiyatıdır. Kısaca, denge fiyatı talep edilen miktarın arz edilen miktara eşitlendiği fiyattır.

Son olarak ünite de, talep ve arzın esneklikleri ele alınacaktır. Esneklik, iki değişken arasında bir değişkendirdeki değişimin diğerini etkileme gücünü ifade eder. Gerek talep ve gerekse arz fonksiyonlarında bulunan çeşitli değişkenler arasında esneklik hesaplamaları yapılabilir. Bu kısımda önce talep fonksiyonundan yola çıkarak bir malın fiyatı ile talep edilen miktarı arasındaki etkileşimi (talebin fiyat esnekliği) inceleyeceğiz. Daha sonra da arz fonksiyonunu ele alarak fiyat ile arz edilen miktar arasındaki etkileşimi (arzın fiyat esnekliği) inceleyeceğiz. Son olarak talebin gelir ve çapraz esneklikleri ele alınacaktır.

TALEP: TANIM, BİREYSEL VE PİYASA TALEP EĞRİLERİ

Burada tüketicinin bireysel talep eğrisi ve tüm tüketicilerin bireysel talep eğrilerinin toplamlarından elde edilen piyasa talebinin özellikleri incelenecektir.

Belirli bir mal ve hizmet için tanımlandığında talep, bir tüketicinin (ya da hane halkının) satın almak istediği mal miktarını ifade eder. Talep edilen miktar istenilen, bir başka ifadeyle arzulanan bir şeydir. Bununla birlikte, satın alma isteğinin talebi ifade etmesi için satın alma gücü ile desteklenmesi gerekir. Dolayısıyla, satın alma gücü ile desteklenmiş talep aslında efektif taleptir.

Bu durum şöyle bir örnekle açıklanabilir: 30 bin TL'lik gelire sahip olan bir tüketicinin bu fiyattan bir adet otomobil satın almayı istemesi hâlinde bu tüketicinin otomobil talebinden söz edebiliriz. Ancak, bu gelire sahip olmayan kişilerin otomobil satın almayı istemeleri hâlinde bunların otomobil taleplerinden söz edilemez. Çünkü otomobil satın alacak istekleri olmasına rağmen gelirleri bulunmadığından talepleri de yoktur.

Talep Edilen Miktarı Belirleyen Faktörler ve Talep Fonksiyonu

Tüketiciler mal ve hizmetlerle ilgili satın alma kararları vereceklerinde birtakım değişkenleri dikkate almak durumundadırlar. Talep edilen miktarı (Q_{Da}) etkileyen faktörler şeklinde ifade edebileceğimiz bu değişkenler genel olarak şöyle belirtilebilir:

- Malın kendi fiyatı (P_a)
- Tüketicinin geliri (I)
- Tüketicinin zevk ve tercihleri (T)
- Tüketicinin satın aldığı diğer malların fiyatları (P_b)
- Tüketici sayısı (N)
- Tüketicilerin malın ilerideki fiyatına ilişkin beklentileri (P_t)
- Tüketicilerin gelecekteki gelir beklentileri (I_t)

Söz konusu değişkenlerin talep edilen miktar ile ilişkisini fonksiyonel olarak gösterdiğimizde elde edeceğimiz fonksiyon (talep fonksiyonu)

$Q_{Da} = f \{P_a, I, T, P_b, N, P_t, I_t\}$ şeklinde olacaktır.

Talep edilen miktarı gösteren Q_{Da} bağımlı değişken, eşitliğin sağındaki diğer tüm değişkenler ($P_a, I, T, P_b, N, P_t, I_t$) ise bağımsız değişkenlerdir. Bağımsız değişkenlerde meydana gelecek herhangi bir değişme satın alınacak mal ve hizmet miktarını etkileyecektir.

Talep fonksiyonunu malın kendi fiyatı dışındaki diğer bağımsız değişkenleri sabit tutarak yazdığımızda talep fonksiyonu;

$Q_{Da} = f \{P_a\}$ şeklinde olur.

Malın fiyatı ile talep edilen miktar arasındaki ilişki negatif (=ters) yönlüdür. Talep kanunu da dediğimiz bu durum, bir malın fiyatı artarken satın alınan miktarının azalacağını ya da fiyat azalırken miktarın artacağını gösterir. Talep kanunu, aynı talep eğrisi üzerinde bir fiyat-miktar bileşiminden diğerine değişimi ifade eder.

Bireysel Talep Tablosu ve Talep Doğrusu (=Eğrisi)

Talep edilen mal ve hizmet miktarı ile malın fiyatı arasındaki negatif ilişkiyi önce bir tablo şeklinde ve daha sonra da analitik düzlemde gösterelim:

Tablo 2.1. Talep Tablosu

BİLEŞİM	FİYAT (P_a), TL	MİKTAR (Q_{Da}), KG
A	12	0
B	10	5
C	8	10
D	6	15
E	4	20
F	2	25
G	0	30

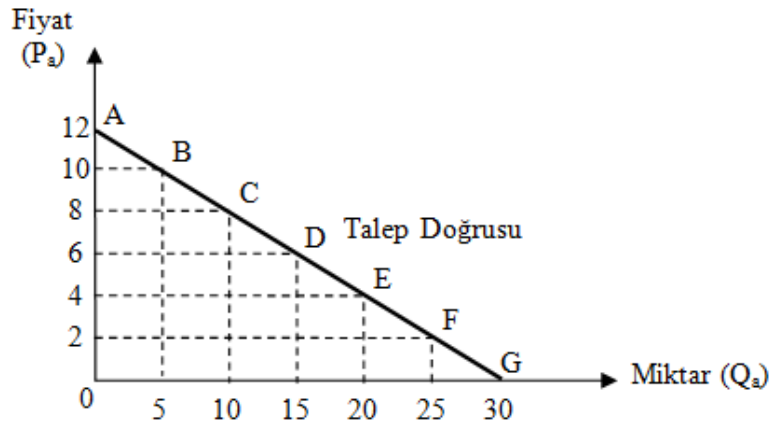
Bir malın piyasa fiyatı ile tüketicinin satın almak istediği mal miktarı arasındaki negatif ilişkiye talep kanunu diyoruz.

Talep tablosu, miktarı etkileyen diğer bağımsız değişkenler sabit kalmak kaydıyla, tüketicinin çeşitli fiyat seviyelerinde satın alacağı mal bileşimlerini gösteren bir tablodur. Tablo 2.1 incelendiğinde fiyat düştükçe satın alınacak mal miktarının arttığı görülmektedir.

Yukarıdaki talep tablosundan hareketle, tüketicinin bireysel talep doğrusunu çizebiliriz. Bunun için kullanacağımız analitik düzlemde yatay eksene malın satın alınmak istenen miktarını ve dikey eksene de malın fiyatını yazarız. Bu durumda elde edeceğimiz talep doğrusu Şekil 2.1'deki gibi olacaktır.

Bireysel talep doğrusu (eğrisi), bir tüketicinin değişik fiyatlardan satın alacağı mal ve hizmet miktarlarını gösterir.

Şekil 2.1 Talep Doğrusu

Talep doğrusu (=eğrisi) eğimi negatif bir fonksiyondur. Tüketici fiyat 8 TL iken 10 kg satın almak istemekte, fiyat 6 TL'ye düştüğünde 15 kg, 4 TL'ye düştüğünde ise 20 kg satın almak istemektedir. Tüketicinin çeşitli fiyat seviyelerinde almak isteyeceği mal miktarlarını gösteren doğruya talep doğrusu (eğrisi) demekteyiz.

Piyasa Talep Tablosu ve Talep Eğrisi

Tüketicilerin bireysel talep fonksiyonlarını toplayarak piyasa talep eğrilerini elde ederiz. Her bir fiyat seviyesinden tüketicilerin satın almak istedikleri mal miktarları toplanarak o fiyat seviyesinden tüm piyasada satın alınmak istenen mal miktarı bulunur. Aşağıdaki tabloda örnek iki tüketicinin bireysel talepleri ve piyasa talep eğrisi verilmektedir.

Tablo 2.2. Piyasa Talep Tablosu

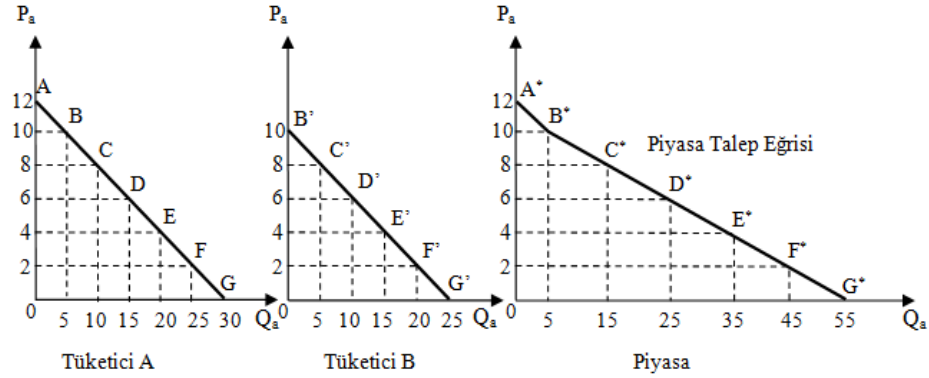
Fiyat (P_a), TL	Tüketici A Miktar (Q_{Da}), Kg	Tüketici B Miktar (Q_{Db}), Kg	Piyasa Miktar (Q_{Da}), Kg
12	0	0	0
10	5	0	5
8	10	5	15
6	15	10	25
4	20	15	35
2	25	20	45
0	30	25	55

Tüm tüketicilerin bireysel talep eğrilerinin toplamı piyasa talep eğrisini verir.

Piyasa talep tablosu, Tüketici A ve Tüketici B'nin her bir fiyat seviyesinde almak istedikleri miktarı ve toplamalarını göstermektedir. Mesela, fiyat 8 TL iken Tüketici A 10 kg almak istemekte ve Tüketici B de 5 kg almak istemektedir. Bu fiyattan toplam satın alınmak istenen mal miktarı 15 kg'dır. Benzer şekilde, diğer fiyatlardan da alınacak miktarların toplamaları tabloda görülmektedir.

Tablo 2.2 Piyasa Talep Tablosunda verilen tüketicilerin bireysel talepleri ile piyasa talebini analitik düzleme aktararak piyasa talep eğrisini elde ederiz.

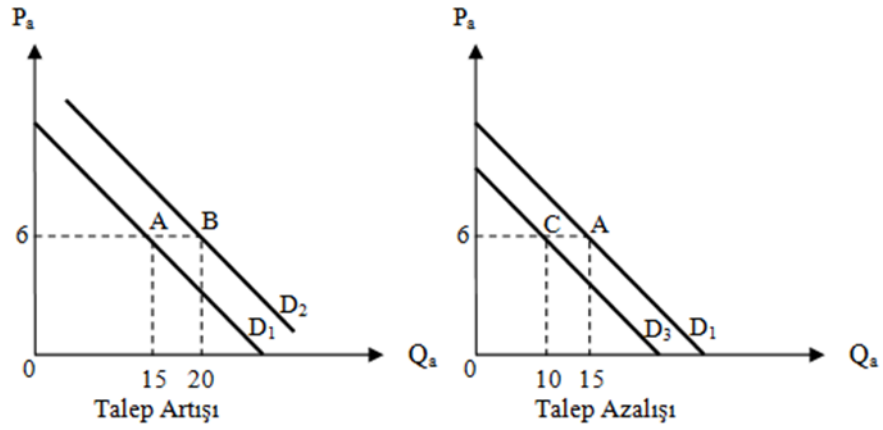
Şekil 2.2 Piyasa Talep Eğrisi

Piyasa talep eğrisi Tüketici A ve Tüketici B'nin bireysel talep eğrilerinin toplamıdır. Piyasa talep eğrisi üzerindeki her bir nokta, o fiyat seviyesinde her iki tüketicinin satın almak istedikleri toplam miktarı göstermektedir. **Tüm tüketicilerin çeşitli fiyat seviyelerinde almak istedikleri mal miktarlarını gösteren eğriye piyasa talep eğrisi denir.**

Talebi Etkileyen Diğer Faktörler

Tüketicilerin bir maldan ne kadar satın almak istediklerini gösteren fonksiyona talep fonksiyonu demiştik. Talep fonksiyonunun bağımsız değişkenlerinden fiyatın miktar ile olan ilişkisini talep kanunu ile açıklayarak yukarıda gösterdik. Buna göre, fiyat değişimleri aynı talep eğrisi üzerinde bir harekete sebep olmaktadır.

Fiyat dışındaki diğer bağımsız değişkenlerde ortaya çıkacak bir değişimin miktarı etkilemesi doğrudan talep eğrisinin değişmesiyle olur. İlk olarak, tüketici zevk ve tercihleri ile tüketici gelirinde ortaya çıkacak bir artışın talep üzerindeki etkisini ele alalım. Şekil 2.3'de de gösterildiği gibi; tüketiciler gelirleri arttığında, malın fiyatı değişmediği hâlde, aynı fiyattan daha fazla satın alırlar. Bu duruma talep artışı demekteyiz. Talep artışı, talep eğrisinin tümüyle paralel olarak sağa kayması demektir.

Şekil 2.3. Talep Artışı ve Azalışı

Talep eğrisinin sağa kayması talep artışı, sola kayması ise talep azalması olarak bilinir.

Diğer taraftan, gelir azalmaları tüm fiyatlardan daha az mal satın alınmasına neden olur. Bu ise talep azalmasıdır ve talep eğrisinin tümüyle sola kayması demektir.

Gelir değişmelerinin talep üzerindeki etkilerine benzer şekilde; tüketici tercihleri ile tüketici sayısı artışları talep artmalarına, tüketici tercihleri ile tüketici sayısı azalmaları talep azalmalarına yol açar.

Tüketiciler sınırsız ihtiyaçlarını tatmin etmek için çeşitli mallardan satın alırlar. Bu mal ve hizmetler belirli bir ihtiyacın tatmininde bazen birlikte kullanılırlarken bazen de birbirleri yerine kullanılırlar. Aynı ihtiyacın tatmininde birbiri yerine kullanılabilen mallara ikame mallar, aynı ihtiyacın karşılanmasında birlikte kullanılan mallara da tamamlayıcı mallar demektiriz. Malların birbirinin ikamesi ya da tamamlayıcısı olmaları hâlinde birbirlerinin fiyat değişmelerinden etkileneceklerdir.

İlk olarak ikame malları ele alacak olursak; aynı ihtiyacı karşılamakta birbiri yerine kullanılabilen ikame malların birinin fiyatının artması diğerinin talebini artırırken, birinin fiyatının azalması diğerinin talebini düşürür. Bu mallara verilebilecek örneklerden biri kırmızı et ile beyaz et olabilir. Nitekim kırmızı et fiyatlarının artmasının beyaz et talebini artıracığını söyleyebiliriz.

Tamamlayıcı mallar ise tüketiciler tarafından birlikte kullanılan mallardır. Otomobil ve benzin, tamamlayıcı mallara örnek verilebilir. Bu mallardan birinin fiyatının artması diğerinin talebini düşürecektir.

ARZ: TANIM, BİREYSEL VE PİYASA ARZ EĞRİLERİ

Bu başlık altında; satıcının (=üretici) bireysel arz eğrisi ve tüm üreticilerin bireysel arz eğrilerinin toplamlarından elde edilen piyasa arzının özellikleri ele alınacaktır.

Belirli bir mal ve hizmet için tanımlandığında arz, bir üreticinin satmak istediği mal miktarını ifade eder.

Arz Edilen Miktarı Belirleyen Faktörler

Üreticiler, üretmek ve satmak istedikleri mal ve miktarına karar verirken bazı faktörleri dikkate almak zorundadırlar. Arz edilen miktarı (Q_{Sa}) belirleyen faktörler şeklinde ifade edebileceğimiz bu değişkenler genel olarak şunlardır:

- Malın kendi fiyatı (P_a)
- Üretim faktörlerinin fiyatları (P_x)
- Teknolojik gelişmeler (T_e)
- Üreticinin üretmekte olduğu diğer malların fiyatları (P_b)
- Üretici sayısı (F)

Bu değişkenler ile arz edilen miktar arasındaki fonksiyonel ilişkiyi gösterdiğimizde arz fonksiyonunu elde ederiz.

$$Q_{Sa} = f \{P_a, P_x, T_e, P_b, F\}$$

Arz edilen miktarı gösteren Q_{Sa} bağımlı değişken, eşitliğin sağındaki diğer tüm değişkenler (P_a, P_x, T_e, P_b, F) ise bağımsız değişkenlerdir. Bağımsız değişkenlerde meydana gelecek herhangi bir değişme satın alınacak mal ve hizmet miktarını etkileyecektir.

Arz fonksiyonunu malın kendi fiyatı dışındaki diğer bağımsız değişkenleri sabit tutarak da yazabiliriz. Bu durumda arz fonksiyonu $Q_{Sa} = f\{P_a\}$ şeklinde olacaktır.

Malın fiyatı ile arz edilen miktar arasındaki ilişki pozitif (=doğru) yönlüdür. Arz kanunu da dediğimiz bu durum, bir malın fiyatı artarken üreticinin üretmek isteyeceği miktarın da artacağını ya da fiyat azalırken miktarın da azalacağını gösterir. Arz kanunu, aynı arz eğrisi üzerindeki bir fiyat-miktar bileşiminden diğerine geçişi ifade eder.

Bireysel Arz Tablosu ve Arz Doğrusu (=Eğrisi)

Üreticinin arz edeceği mal ve hizmet miktarı ile malın fiyatı arasındaki pozitif ilişkiyi önce bir tablo şeklinde düzenleyip daha sonra da grafik yardımıyla göstereyim.

Tablo 2.3. Arz Tablosu

Bileşim	Fiyat (P_a), TL	Miktar (Q_{Sa}), Kg
A	12	30
B	10	25
C	8	20
D	6	15
E	4	10
F	2	5
G	0	0

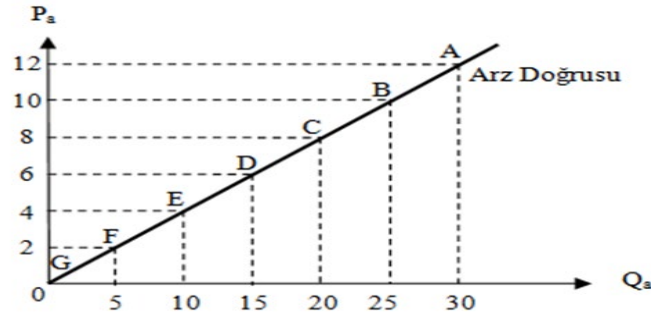

Gerçekten de satıcılar fiyat yükselirken daha fazla mal satmak isterlerken, fiyat düşerken daha az mal satmak isteyeceklerdir.

Arz tablosu, miktarı etkileyen diğer bağımsız değişkenler sabit kalmak kaydıyla, üreticinin çeşitli fiyat seviyelerinde satacağı mal miktarlarını gösteren bir tablodur. Tablo 2.3 incelendiğinde, fiyat düştükçe satılacak mal miktarının da azaldığı görülmektedir

Yukarıdaki arz tablosundan hareketle, üreticinin bireysel arz doğrunu çizebiliriz. Bunun için kullanacağımız analitik düzlemde yatay eksene malın satılmak istenen miktarını ve dikey eksene de malın fiyatını yazarız. Bu durumda elde edeceğimiz arz doğrusu Şekil 2.4'teki gibi olacaktır.

Şekil 2.4. Arz Doğrusu

Arz doğrusu (=eğrisi) pozitif eğimlidir. Üretici fiyat 8 TL iken 20 kg satmak istemekte, fiyat 6 TL'ye düştüğünde 15 kg, 4 TL'ye düştüğünde ise 10 kg satmak istemektedir. Üreticinin çeşitli fiyat seviyelerinde satmak isteyeceği mal miktarlarını gösteren doğruya arz eğrisi denir.

Piyasa Arz Tablosu ve Arz Eğrisi

Üreticilerin bireysel arz eğrilerini toplayarak piyasa arz eğrisi elde edilir. Her bir fiyat seviyesinden üreticilerin satmak istedikleri mal miktarları toplanarak o fiyat seviyesinden tüm piyasada satılmak istenen mal miktarı bulunur. Aşağıdaki tabloda örnek iki üreticinin bireysel arz eğrileri ve piyasa arz eğrisi verilmektedir.

Tablo 2.4. Piyasa Arz Tablosu

Fiyat (P_s), TL	Üretici A Miktar (Q_{sA}), Kg	Üretici B Miktar (Q_{sB}), Kg	Piyasa Miktar (Q_s), Kg
12	30	40	70
10	25	30	55
8	20	20	40
6	15	10	25
4	10	0	10
2	5		5
0	0		0

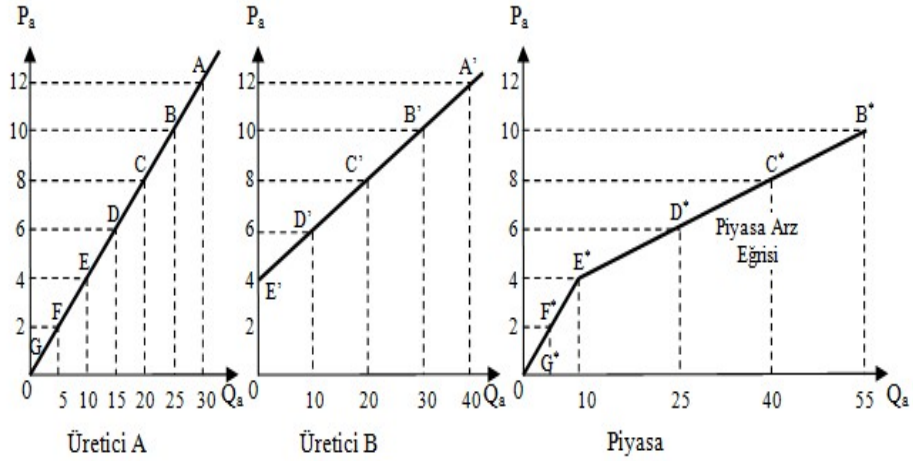
Piyasa arz tablosu basitlik amacıyla sadece iki üreticinin bulunduğu varsayımı ile oluşturulmuştur. Tabloda, Üretici A ve Üretici B'nin her bir fiyat seviyesinde satmak istedikleri mal miktarı ve toplamları görülmektedir. Mesela, fiyat 8 TL iken Üretici A 20 kg satmak istemekte ve Üretici B de 20 kg satmak istemektedir. Bu fiyattan tüm üreticilerin satmak istedikleri toplam mal miktarı 40 kg'dır. Benzer şekilde, fiyat 6 TL iken Üretici A 15 kg satmak istemekte ve Üretici B

de 10 kg satmak istemektedir. 6 TL'den tüm üreticilerin satmak istedikleri toplam mal miktarı 25 kg'dır. Diğer fiyatlardan da satılacak miktarların toplamları tabloda görülmektedir.

Tablo 2.4 Piyasa Arz Tablosunda verilen üreticilerin bireysel arzları ile piyasa arzını analitik düzleme aktararak piyasa talep eğrisini elde ederiz (Şekil 2.5.)

Her bir fiyattan tüm üreticilerin arz ettikleri mal ve hizmet miktarlarının toplamı piyasa arz eğrisini oluşturur.

Şekil 2.5. Piyasa Arz Eğrisi

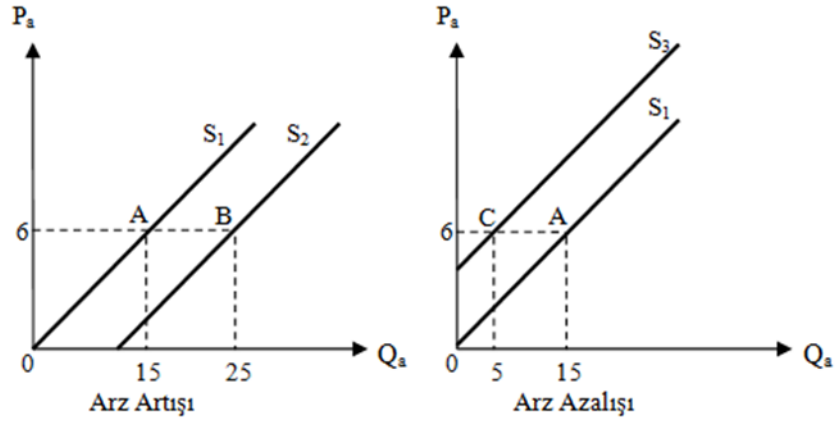
Piyasa arz eğrisi Üretici A ve Üretici B'nin bireysel arz eğrilerinin toplamıdır. Piyasa arz eğrisi üzerindeki her bir nokta, o fiyat seviyesinde her iki üreticinin satmak istedikleri toplam miktarı göstermektedir. Tüm üreticilerin çeşitli fiyat seviyelerinde satmak istedikleri mal miktarlarını gösteren eğriye piyasa arz eğrisi diyoruz.

Arzı Etkileyen Diğer Faktörler

Üreticilerin bir maldan ne kadar satmak istediklerini gösteren arz fonksiyonunun bağımsız değişkenlerinden fiyatın miktar ile olan ilişkisini arz kanunu ile açıklayarak yukarıda göstermiştik. Arz kanunu fiyat değişimleri karşısında aynı arz eğrisi üzerinde bir harekete sebep olmaktadır.

Malın kendi fiyatı dışındaki diğer bağımsız değişkenlerde ortaya çıkacak bir değişimin satıcının satmak isteyeceği miktarı etkilemesi doğrudan arz eğrisinin değişmesiyle olur. Öncelikle, üretim faktörlerinin fiyatlarının (P_x) arz üzerindeki etkisini ele alalım.

Üretim faktörlerini dört temel grupta toplayabiliriz: Sermaye, toprak, işgücü ve müteşebbis. Üreticilerin üretim maliyetleri bu üretim faktörlerine yapılan toplam ödemelerden oluşur. Eğer faktör fiyatlarında (işgücü ücreti, toprak kirası, sermaye faizi gibi) bir artış olursa üretici elindeki kaynaklarla daha az üretim faktörü satın alabileceğinden üretim miktarı da azalacaktır. Faktör fiyatlarının düşmesi, daha fazla faktör temin edilmesi ve üretimin artması anlamına gelir. Üretim miktarının artması, malın sabit olan piyasa fiyatından arz edilen miktarın artması bir arz artışı demektir. Üretim miktarının azalması durumunda da sabit piyasa fiyatından arz edilen miktar azalacaktır ki bu bir arz azalmasıdır.

Şekil 2.6. Arz Artışı ve Azalışı

Şekil 2.6'da da görüldüğü gibi; üreticinin sattığı malın fiyatı 6 TL iken 15 kg satmak isteyen satıcı, faktör fiyatları azaldığında daha fazla üretim faktörü kullanarak üretimini artırır ve arz eğrisi S_1 'den S_2 'ye sağ aşağıya kayar. Arz eğrisinin sağ aşağıya kaymasına arz artışı diyoruz. Diğer taraftan, faktör fiyatlarının artması hâlinde üretici daha az üretim faktörü kullanabileceğinden daha az üretim yapar ve arz eğrisi sol yukarıya S_1 'den S_3 'e kayar. Arz eğrisinin sol yukarıya kaymasına arz azalması denir.

Teknolojik ilerlemeler ile üretici sayısının artması yukarıdakine benzer şekilde arzın artmasına yol açar. Üretici sayısının azalması ise piyasa arz eğrisinin sola kaymasına, yani piyasa arzının azalmasına sebep olur.

Arzı etkileyen diğer değişken olan üreticinin üretmekte olduğu diğer malların fiyatlarının malın arzına etkisi ise malların birbiriyle olan ilişkileri çerçevesinde şekillenir. Üreticinin aynı tesisinde üretebileceği mallar birbirinin ikameleri olacaktır. Üretici ikame mallardan hangisini isterse onu üretebilir. Aynı tesiste aynı üretim faktörlerini kullanarak üretilen beyaz peynir ile kaşar peyniri ikame ürünlerdir. Müteşebbis hangisini ne kadar üretmek isterse üretebilir. İkame mallardan birinin fiyatının artması hâlinde üretici fiyatı artan malı daha fazla üreteceğinden diğerinin üretimini dolayısıyla arzını azaltacaktır. Fiyatı azalan malı ise daha az üretilip diğerini artıracaktır.

Bazı mallar ise üretici açısından birbirinin tamamlayıcısıdır. Üreticiler bu iki malı birlikte tüketiciye sunarlar. Yoğurt üreticisi ürettiği yoğurtlar için kapları kullanmalıdır. Yoğurt ile yoğurt kapları birlikte tüketicilere sunulur. Yoğurt ile yoğurt kapları tamamlayıcı mallardır. Yoğurt fiyatlarının artması üreticiyi daha fazla yoğurt üretmeye sevk edeceği için ilave üretilen yoğurt için de daha fazla kap üretilecektir. Tamamlayıcı mallarda, birinin (yoğurt) fiyatının artması diğerinin (kap) arzını artırmıştır. Yoğurtun fiyatı düşmüş olsaydı, yoğurt kabının da arzı azalacaktı.

Arz fazlası belli bir fiyattan satılmak istenen mal miktarının o fiyattan tüketicilerin almak istediği mal miktarından fazla olması demektir.

PIYASA DENGESİ VE FİYAT OLUŞUMU

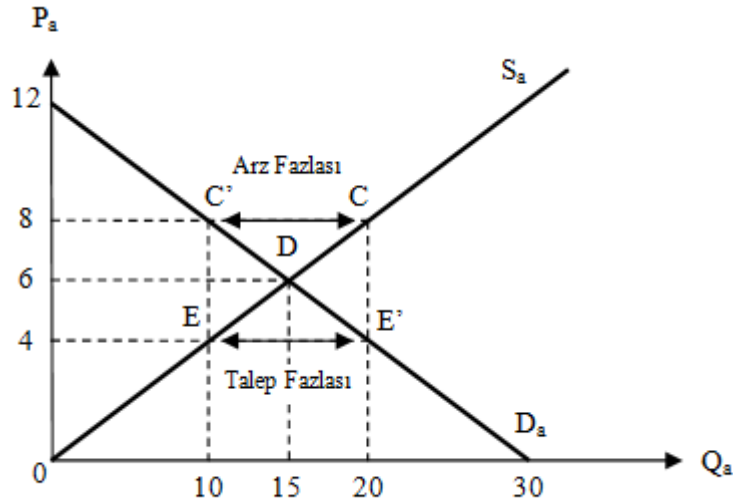

Talep fazlası belli bir fiyattan satılmak istenen mal miktarının o fiyattan tüketicilerin almak istediği mal miktarından az olması demektir.

Bu kısımda, piyasadaki tüketici ve üreticilerin belli bir fiyatta anlaşarak alım-satım işlemini nasıl gerçekleştirecekleri incelenecektir. Tüketiciler ihtiyaçlarını gidermek için mal ve hizmet satın almak istemekte, üreticiler ise kâr etmek için mal ve hizmet üretip satmak istemektedirler. Tüketiciler alacakları mal için daha düşük fiyatlar ödemeyi, satıcılar da yüksek fiyattan satmayı hedefleyeceklerdir. Bu durum hedeflerin zıtlaşması gibi görünse de anlaşmak çoğu zaman mümkün olacaktır. Çünkü her iki taraf için de amaçlarını gerçekleştirmek açısından yeterince teşvik edici nedenleri (ihtiyacı karşılamak ve kâr etmek) vardır.

Satıcı ile alıcının anlaşması, aynı fiyattan satılacak miktar ile alınacak miktarın eşitlenmesi demektir. Üzerinde anlaşılan bu fiyat denge fiyatıdır. Denge fiyatı talep edilen miktarın arz edilen miktara eşitlendiği fiyattır.

Şekil 2.7’de denge fiyatının nasıl oluşacağı gösterilmektedir.

Şekil 2.7. Piyasa Dengesi

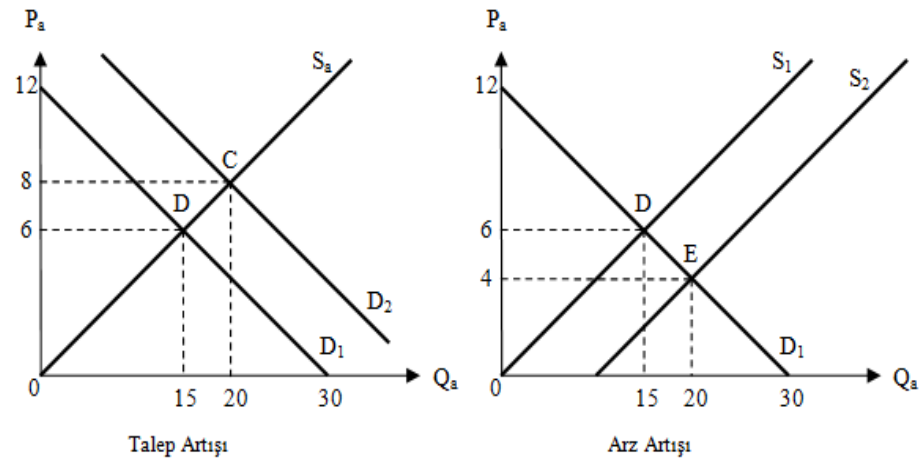
Herhangi bir fiyatta eğer satıcıların satmak istedikleri miktar alıcıların almak istedikleri miktarı aşıyorsa arz fazlası ortaya çıkacaktır. Bu arz fazlası nedeniyle fiyatlar aşağı yönde baskı altındadır. Tüketiciler fiyatı yüksek buldukları için satıcıların ellerindeki malların bir kısmını almak istemezler. Satıcılar ellerinde kalan bu arz fazlasını satabilmek için fiyatı düşürmek zorunda kalırlar. Şekil 2.7’de görüleceği gibi, alıcılar 8 TL’den sadece 10 kg mal satın alacaklardır. Hâlbuki satıcılar bu fiyattan 20 kg mal satmak istemektedir. Dolayısıyla, üreticilerin elinde 10 kg mal kalır. Satıcılar ellerindeki 10 kg arz fazlası malı satabilmek için fiyatı düşürmek zorunda kalırlar. Fiyat düşerken, tüketiciler daha fazla mal almaya yönelecek ve 10 kg’dan 15 kg’a doğru miktarı artıracaklardır (talep kanunu). Diğer taraftan satıcılar da piyasaya sundukları mal miktarını fiyatın düşmesine paralel olarak 20 kg’dan 15 kg’a azaltmaya başlayacaklardır (arz kanunu). Sonuçta, fiyat 8 TL’den 6 TL’ye kadar düşecek ve tüketicilerin almak istediği mal miktarı ile satıcıların satmak istediği mal miktarı 15 kg da eşitlenecektir. Artık üreticilerin elinde arz fazlası kalmadığından fiyatın düşme eğilimi kalmamıştır. Satıcıların tümü 6 TL fiyattan satmak istedikleri kadar mal satabilmekte, alıcıların tümü de yine aynı

fiyattan alacakları kadar mal almaktadırlar. Diğer şartlar sabit kaldığı sürece bu oluşan fiyat kararlı bir fiyattır.

Diğer taraftan, bir fiyat seviyesinde eğer satıcıların satmak istedikleri miktar alıcıların almak istedikleri miktardan küçükse talep fazlası ortaya çıkar. Talep fazlası fiyatların yükselmesine yol açar. Tüketiciler düşük fiyat seviyesi nedeniyle çok mal ve hizmet satın almak isterler. Buna karşılık fiyatı düşük bulan satıcılar piyasaya pek az miktarda mal sunarlar. Dolayısıyla tüketicilerin çoğu mal satın almak istedikleri hâlde mal bulamazlar. Mal alamayan tüketiciler mevcut mallar için daha fazla fiyat teklif ederler ki bu fiyatın yükselmesi demektir. Şekil 2.7’de çizildiği gibi, alıcılar 4 TL’den 20 kg mal satın almak isterler. Hâlbuki satıcılar bu fiyattan sadece 10 kg mal satmak istemektedir. Dolayısıyla, tüketiciler 4 TL’den 10 kg daha almak istedikleri hâlde alamamaktadırlar. Talep fazlası 10 kg’dır. Tüketiciler fiyatı yükselterek ilave mal alma yoluna giderler. Fiyat yükselirken, üreticiler sundukları mal miktarını 10 kg’dan 15 kg’a doğru artıracaklardır (arz kanunu). Diğer taraftan alıcılar yükselen fiyatlar nedeniyle almak istedikleri mal miktarını 20 kg’dan 15 kg’a azaltmaya başlayacaklardır (talep kanunu). Sonuç olarak, fiyat 4 TL’den 6 TL’ye kadar yükselecek ve tüketicilerin almak istediği mal miktarı ile satıcıların satmak istediği mal miktarı 15 kg’da eşitlenecektir. Artık tüketicilerin talep fazlası kalmadığından fiyatın yükselme eğilimi ortadan kalkmıştır. Alıcıların tümü 6 TL’den almak istedikleri (15 kg) mal almakta ve satıcıların tamamı da aynı fiyattan satacakları kadar (15 kg) mal satmaktadırlar. Diğer şartlar değişmediği sürece bu fiyat istikrarlı bir fiyattır.

Piyasa Dengesinde Değişmeler

Serbest piyasa şartlarında oluşan piyasa dengesi ve piyasa fiyatı, talebi veya arzı etkileyen değişkenlerden herhangi birinin değişmesiyle değişir. Talebi etkileyen faktörlerden tüketici geliri, tüketici sayısı, zevk ve tercihleri ya da ilgili malların fiyat değişimleri talebi değiştirecektir. Talep değişmesi ise piyasa dengesini değiştirecek ve fiyat yeniden oluşacaktır. Şekil 2.8’in sol paneli bir talep değişiminin piyasa dengesi ve fiyat üzerindeki etkilerini göstermektedir.

Şekil 2.8. Piyasa Dengesinde Değişmeler

Talep artışları denge fiyatının yükselmesine yol açarlar. Çünkü talep artışı ile birlikte, aynı miktarda mal için daha fazla satın alma isteği vardır. Bu ise pek tabii, fiyatların yükselmesine yol açar. Fiyatların yükselmesi de satıcıların daha fazla mal sunmalarına sebep olur. Piyasa denge fiyatı 6 TL'den 8 TL'ye yükselirken denge miktarı da 15 kg'dan 20 kg'a yükselir.

Piyasa dengesini etkileyen diğer nedenler arz kaynaklıdır. Teknolojik ilerlemeler, maliyet ve firma sayısı artış ve azalmaları gibi nedenler ile arzda ortaya çıkacak artış ya da azalışlar piyasa denge fiyat ve miktarı üzerinde etkilidir. Şekil 2.8'in sağ panelinde verildiği gibi, bir arz artışı ile piyasadaki satıcılar aynı fiyattan daha fazla mal ve hizmet satmak isteyeceklerdir. Bu durumda talep sabit olduğundan, fiyatlar düşmeye başlayacaktır. Fiyatların düşmesi de alıcıların daha fazla malı daha düşük fiyattan satın almaları demektir. Piyasa denge fiyatı 6 TL'den 4 TL'ye düşerken denge miktarı da 15 kg'dan 20 kg'a yükselir.

TALEP VE ARZIN FİYAT ESNEKLİKLERİ

Esneklik iki değişken arasındaki hassasiyeti ifade eder. Bir diğer deyişle, bir değişkendeki değişimin diğerini etkileme gücüdür. Çeşitli değişkenler arasında esneklik hesaplamaları yapılabilir. Bu kısımda önce bir malın fiyatı ile talep edilen miktarı arasındaki etkileşimi sonra da fiyat ile arz edilen miktar arasındaki etkileşimi ele alacağız.

Talebin Fiyat Esnekliği

Talep edilen miktarın fiyat değişmelerinden hangi oranda etkilendiği talebin fiyat esnekliği ile ölçülür. Talebin fiyat esnekliği, bir malın fiyatında oluşacak %1 değişimin o maldan talep edilen miktarda oluşturacağı % değişmeye denir.

Fiyat esnekliği malın fiyatındaki %1 değişimin miktarda oluşturacağı yüzde değişmeye oranlanması ile hesaplanır. Talebin fiyat esnekliğini ölçmek için kullandığımız formülü;

$$\epsilon_D = \frac{\% \Delta Q_D}{\% \Delta P} \quad \text{şeklinde yazabileceğimiz gibi,}$$

$$\epsilon_D = \frac{\frac{Q_{D2} - Q_{D1}}{Q_{D1}}}{\frac{P_2 - P_1}{P_1}} = \frac{\Delta Q_D}{\frac{\Delta P}{P_1}} = \frac{\Delta Q_D}{\Delta P} * \frac{P_1}{Q_{D1}} \quad \text{biçiminde de yazabiliriz. Bu}$$

formüllerdeki ifadeler ise

ϵ_D : Talebin fiyat esnekliği

ΔQ_D : Talep edilen miktardaki mutlak değişme

$\% \Delta Q_D$: Talep edilen miktardaki yüzde değişme

ΔP : Fiyattaki mutlak değişme

$\% \Delta P$: Fiyattaki yüzde değişmedir.

Şekil 2.1'deki talep eğrisi üzerinde bulunan D noktasında talebin fiyat esnekliğini hesaplayalım. D noktasında fiyat 6 miktar 15 idi. Fiyatın 6'dan 4'e düştüğünde miktarın da 15'den 20'ye yükseldiğini görüyoruz. Yukarıdaki fiyat

Talebin fiyat esnekliği, bir malın fiyatında oluşacak %1 değişimin o maldan talep edilen miktarda oluşturacağı % değişmeye denir.

esnekliği formüllerinden ikincisini kullanarak D noktasındaki fiyat esnekliğini bulalım.

$$\epsilon_D = \frac{\frac{20 - 15}{15}}{\frac{4 - 6}{6}} = \frac{\frac{5}{15}}{\frac{-2}{6}} = -\frac{5}{2} \cdot \frac{6}{15} = -1$$

Talep kanunu gereği, fiyat ile talep edilen miktar ters ilişkili olduğundan, talebin fiyat esnekliği her zaman negatif değerler olacaktır. Elde ettiğimiz $\epsilon_D = -1$ değeri, malın fiyatında oluşacak %1 dūřuř karşısında tūketicinin satın alacağı miktarın %1 artacağını, malın fiyatında oluşacak %1 artış karşısında ise tūketicinin satın alacağı miktarın %1 azalacağını gōstermektedir.

Arzın Fiyat Esnekliği

Arz edilen miktarın fiyat değişmeleri karşısındaki etkileşim derecesini arzın fiyat esnekliği ile ölçüyoruz. Değişen fiyatlar karşısında üreticilerin piyasaya sunacakları miktarda hangi oranda bir değişme olacağını arzın fiyat esnekliği ile hesaplamaktayız. Arzın fiyat esnekliği, bir malın fiyatında oluşacak %1 değişmenin o malın arz edilen miktarda oluşturacağı % değişmeye denir.

Arzın fiyat esnekliği, malın fiyatındaki %1 değişmenin tūketiciye sunulan miktarda oluşturacağı yüzde değişmeye oranlanması ile hesaplanır. Arzın fiyat esnekliğini ölçmek için kullandığımız formül;

$\epsilon_S = \frac{\% \Delta Q_S}{\% \Delta P}$ şeklinde yazılabilir. Bunun yanında formülümüzü aşağıdaki gibi de dönüştürebiliriz:

$$\epsilon_S = \frac{\frac{Q_{S2} - Q_{S1}}{Q_{S1}}}{\frac{P_2 - P_1}{P_1}} = \frac{\frac{\Delta Q_S}{Q_{S1}}}{\frac{\Delta P}{P_1}} = \frac{\Delta Q_S}{\Delta P} * \frac{P_1}{Q_{S1}} \quad \text{Bu formüllerdeki ifadeler ise;}$$

ϵ_S : Arzın fiyat esnekliği

ΔQ_S : Arz edilen miktardaki mutlak değişme

$\% \Delta Q_S$: Arz edilen miktardaki yüzde değişme

ΔP : Fiyattaki mutlak değişme

$\% \Delta P$: Fiyattaki yüzde değişmedir.

řekil 2.4'teki arz eđrisi üzerinde bulunan D noktasında arzın fiyat esnekliđini hesaplayalım. D noktasında üretici 6 TL'den 15 kg satmak istemektedir. Üretici fiyat 6'dan 4'e dūřtüđünde miktarı da 15'den 10'a azaltmaktadır. Yukarıdaki fiyat esnekliđi formüllerinden birincisini kullanarak D noktasındaki fiyat esnekliđini bulalım. Fiyatın 6'dan 4'e dūřmesi %33,3 bir azalmayı ifade ederken, aynı anda tūketiciye sunulan miktarın 15'den 10'a gerilemesi de %33,3'lük bir azalmayı gōsterir.

$$\epsilon_S = \frac{\% \Delta Q_S}{\% \Delta P} = \frac{-\%33,3}{-\%33,3} = 1$$

Arzın fiyat esnekliği, bir malın fiyatında oluşacak %1 değişimin o malın arz edilen miktarda oluşturacağı % değişime denir.

Arz kanunu, piyasa fiyatı ile piyasaya sunulan miktarın doğrusal ilişkili olduğunu ifade ediyordu. Bu durumda arzın fiyat esnekliği her zaman pozitif değerler olacaktır. Elde ettiğimiz $\epsilon_s=1$ değeri, malın fiyatında oluşacak %1 artış karşısında üreticinin satacağı miktarın %1 artacağını, malın fiyatında oluşacak %1 azalma karşısında ise üreticinin satacağı miktarın %1 azalacağını göstermektedir.

TALEBİN GELİR ESNEKLİĞİ

Yukarıda çeşitli değişkenler arasında esneklik hesaplamaları yapabileceğimizi söylemiştik. Burada, tüketicinin gelirinde ortaya çıkacak değişmelerin onun talebini ne seviyede etkileyeceğini ölçmek için kullandığımız gelir esnekliğini ele alacağız.

Gelir esnekliği malların niteliğini belirler. Gelir esnekliği pozitif olan mallar normal, negatif olan mallar ise düşük mallar olarak kabul edilir.

Bir maldan talep edilen miktarı belirleyen değişkenlerden biri olan tüketici gelirinin değişmesi, satın alınacak mal miktarını etkileyecektir. Çoğu durumda gelir artışları alınan mal miktarında da artışa yol açar. Eğer tüketici, geliri arttığında satın aldığı malın miktarını artırıyorsa mal bu tüketici için normal mal olarak isimlendirilir. Ancak bazen tüketiciler gelirleri artınca satın alacakları malın miktarını azaltırlar. Eğer tüketici, geliri arttığında satın aldığı malın miktarını azaltıyorsa bu malın söz konusu tüketici açısından düşük mal olduğunu söyleriz. Burada gözden kaçırılmaması gereken ayrıntı, normal ya da düşük mal olmanın malların mutlak özellikleri olmadığıdır. Bir mal bir tüketici için normal bir mal iken, bir başka tüketici aynı malı düşük mal olarak kabul edilebilir. Malların niteliğini belirlemede gelir yanında tüketicilerin tercihleri de etkilidir. Gelir esnekliği malların niteliğini belirler. Gelir esnekliği pozitif olan mallar normal, negatif olan mallar ise düşük mallar olarak kabul edilir.

Normal malların gelir esneklikleri pozitif değerler alırken, düşük malların gelir esneklikleri negatif değerler olacaktır. Talebin gelir esnekliğini aşağıdaki formül yardımıyla hesaplayabiliriz.

$$\epsilon_I = \frac{\% \Delta Q_D}{\% \Delta I}$$

Formüldeki ifadeler;

ϵ_I : Talebin gelir esnekliği

ΔQ_D : Talep edilen miktardaki mutlak değişme

$\% \Delta Q_D$: Talep edilen miktardaki yüzde değişme

ΔI : Tüketici gelirindeki mutlak değişme

$\% \Delta I$: Tüketici gelirindeki yüzde değişmedir.

Tüketici gelirindeki bir artışın malın talebini artırdığını kabul edelim. Bunun için yukarıda çizdiğimiz Şekil 2.3'ün sol panelini kullanabiliriz. Tüketicinin geliri 100 TL iken 15 kg almaktadır. Gelir 200 TL'ye çıktığında satın alınan mal miktarı da 20 kg'a yükselmiştir. Gelir 100'den 200'e %100 artış kaydetmiştir. Bu gelir artışı alınan mal miktarının da 15'den 20'ye %33,3 artmasına yol açmıştır.

$$\epsilon_I = \frac{\% \Delta Q_D}{\% \Delta I} = \frac{\% 33,3}{\% 100} = 0,33$$

Bulduğumuz $\epsilon_i=0,33$ değeri pozitif olduğu için bu mal tüketici bakımından normal bir maldır. Tüketici gelirinde oluşacak %1 artış satın alacağı mal miktarını yaklaşık %0,33 artıracaktır.

Eğer tüketici geliri arttığında satın aldığı miktar azalmış olsaydı, bulunacak gelir esnekliği değeri de negatif olacaktı. Gelir esnekliği negatif olduğunda ise bu malın tüketici için düşük mal olduğu söylenecektir. İnsanların zenginleştikçe tüketmekte oldukları malların bazılarını azaltmaları ya da tamamen terk etmeleri o malların düşük mal olmasının bir sonucudur.

TALEBİN ÇAPRAZ ESNEKLİĞİ

Talebin çapraz esnekliği tüketicilerin satın almakta oldukları malların birbirleri ile olan ilişkileri çerçevesinde ortaya çıkar. Tüketiciler ihtiyaçlarını karşılamak için pek çok mal satın alırlar. Bu mal ve hizmetler belirli bir ihtiyacın tatmininde birlikte kullanılıyorsa tamamlayıcı mallar olarak adlandırılmakta, aynı ihtiyacın karşılanmasında birbirleri yerine kullanılan mallar ise ikame mallar olarak ifade edilmekte idi. Malların birbirinin ikamesi ya da tamamlayıcısı olmaları hâlinde birbirlerinin fiyat değişmelerinden etkilenme derecelerini talebin çapraz esnekliği ile belirliyoruz.

Talebin çapraz esnekliği malların birbirleri ile olan ilişkilerini etkiler. Çapraz esneklik pozitif ise mallar birbiri ile ikame, negatif ise tamamlayıcı özellik gösterirler.

Talebin çapraz esnekliği aşağıdaki formül kullanılarak hesaplanır.

$$\epsilon_{ab} = \frac{\% \Delta Q_a}{\% \Delta P_b}$$

Formüldeki ifadeleri açıklayacak olursak:

ϵ_{ab} : Talebin çapraz esnekliği

ΔQ_a : a malının talep edilen miktarındaki mutlak değişme

$\% \Delta Q_a$: a malının talep edilen miktarındaki yüzde değişme

ΔP_b : b malının fiyatındaki mutlak değişme

$\% \Delta P_b$: b malının fiyatındaki yüzde değişmedir.

Önce ikame malları ele alarak çapraz esnekliği hesaplayalım. Tüketici bir ihtiyacını tatmin etmek üzere a (kırmızı et) ve b (beyaz et) gibi iki farklı malı kullanabilmektedir. Kırmızı et fiyatının 15 TL'den 25 TL'ye yükseldiğini kabul edelim. Kırmızı et pahalı hâle gelmesiyle birlikte daha az tüketilecektir. Alıcılar azalttıkları kırmızı et yerine fiyatı değişmeyen beyaz ete yönelecekler ve 6 TL'den 15 kg beyaz et satın almakta iken, kırmızı et fiyatının artmasıyla yine 6 TL'den 25 kg beyaz et satın almaktadır. Kırmızı et fiyatlarının artması beyaz etin talebini artırmıştır.

Kırmızı et fiyatı 15 TL'den 25 TL'ye (%66,7) artmış ve bu da beyaz etin talebini 15 kg'dan 25 kg'a (%66,7) yükseltmiştir.

$$\epsilon_{ab} = \frac{\% \Delta Q_a}{\% \Delta P_b} = \frac{\%66,7}{\%66,7} = 1$$

Hesapladığımız çapraz esneklik katsayısı $\epsilon_{ab}=1$ oldu. Eğer kırmızı etin fiyatı

%1 düşerse beyaz etin de talebi %1 düşecektir. Kırmızı et fiyatı ile beyaz et talebi doğrusal olarak değişmektedir.

Tamamlayıcı malların tüketiciler tarafından birlikte kullanıldığında bir fayda sağlayan ya da birlikte kullanımla daha fazla fayda sağlayan mallar olduğunu biliyoruz. Yukarıda otomobil ve benzin tamamlayıcı mallara örnek verilmişti. Bu mallardan birinin fiyatının artması diğersinin talebini düşürecek. Gerçekten de otomobil fiyatlarının düşmesi otomobil satışlarının önemli ölçüde yükselmesine sebep olur. Daha fazla otomobil kullanımı ise tabii olarak daha fazla benzin tüketilmesi demektir.

Otomobil fiyatının 30000 TL'den 25000 TL'ye düştüğünü varsayalım. Otomobilin ucuzlamasıyla satışları artacak ve artık depoları doldurulmayı bekleyen daha fazla aracımlar olacaktır. Benzin fiyatı 4 TL'de sabit kalırken, Erzurum'da günlük benzin tüketiminin 4000 litreden 5000 litreye çıktığını kabul edelim. Otomobil fiyatı 30 bin TL'den 25 bin TL'ye (%16,7) azalmış ve bu da benzinin talebini 4 bin litreden 5 bin litreye (%25) yükseltmiştir. Bu durumda çapraz esneklik değerimiz aşağıdaki gibi olacaktır.

$$\epsilon_{ab} = \frac{\% \Delta Q_a}{\% \Delta P_b} = \frac{\% 25}{-\% 16,7} = -1,50$$

Bulduğumuz çapraz esneklik değeri $\epsilon_{ab} = -1,50$ oldu. Bu sonuç, otomobil fiyatındaki her %1 düşüşün benzin talebini %1,50 artıracak anlamına gelir. Otomobil fiyatı ile benzin talebi ters yönlü değişmektedir. Tamamlayıcı olarak birlikte kullanılan malların çapraz esneklik değerleri negatif olmaktadır.

Bireysel Etkinlik

- $Q_D = 30 - (5/2)P$ ve $Q_S = (5/2)P$ biçiminde iki fonksiyon verilmektedir. Bu iki fonksiyonu kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.
- Bunlardan hangisi arz, hangisi talep fonksiyonudur.
- Bu fonksiyonların eğimlerini nasıl gösterebiliriz.
- Fiyat 6 birim ise arz ve talebin fiyat esneklikleri kaç olacaktır.
  - Fiyat 4 birime düşerse arz ve talebin fiyat esnekliklerinde değişim olacak mıdır? Olacaksa neden? Hesaplayarak gösteriniz.
- Bu fonksiyonları kullanarak denge fiyatı ve miktarı bulunuz.
- Bu fonksiyonları aynı grafik üzerinde çizerek denge fiyat ve miktarı işaretleyiniz.

Özet

- Bu bölümde piyasada karşılıklı olarak alıcı-satıcı rolleri üstlenen iki temel piyasa aktörünün temel davranışlarını ele aldık. Piyasada alıcılar talep, satıcılar ise arz ile temsil edilirler. Belirli bir mal ve hizmet için tanımlandığında talep, bir tüketicinin bir fiyattan satın almak istediği mal miktarını ifade eder. Talep edilen miktar istenilen, bir başka ifadeyle arzulan, bir durumu ifade eder. Bununla birlikte, satın alma isteğinin gelir ile desteklendiği takdirde talebi oluşturur. Dolayısıyla, satın alma gücü ile desteklenmiş talep aslında efektif taleptir.
- Tüketicilerin talep fonksiyonlarının toplamına piyasa talebi demekteyiz. Piyasa talebi her bir fiyat seviyesinden tüm tüketicilerin satın almak istedikleri toplam mal ve hizmet miktarını gösterir. Bir malın talep edilen miktarını belirleyen temel etmenler; malın kendi fiyatı, tüketicinin geliri, zevk ve tercihleri, satın aldığı ikame ve tamamlayıcı malların fiyatları ile toplam tüketici sayısı şeklinde özetlenebilir.
- Belirli bir mal ve hizmet için arzı tanımladığımızda, üreticilerin satmak istediği mal miktarı şeklinde söyleyebiliriz. Üreticilerin satmak istedikleri mal miktarını etkileyen temel faktörler ise şunlardır: Malın kendi fiyatı, üretim faktörlerinin fiyatları, üretici sayısı (endüstri büyüklüğü), teknolojik gelişmeler ve üreticinin üretebildiği diğer malların fiyatları. Tüm üreticilerin bireysel arz eğrilerinin toplamı piyasa arzını oluşturur.
- Talep ve arzın dengeye gelmesi piyasa dengesi olarak adlandırılır. Piyasa dengesinde denge fiyatı oluşur. Denge fiyatı, satıcı ile alıcının anlaşığı, talep edilen miktarın arz edilen miktara eşitlendiği fiyattır. Piyasa dengesi kararlı bir durumu ifade etmesine rağmen, arz veya talepte oluşacak herhangi bir değişme piyasa dengesini de değiştirecek, yeni bir denge kurulacaktır.
- Bir malın fiyatındaki değişmelerin o malın miktarını etkileme derecesi fiyat esnekliği olarak bilinmektedir. Talebin fiyat esnekliği, piyasa fiyatındaki değişmenin tüketicinin satın alacağı miktarı etkileme derecesidir. Arzın fiyat esnekliği ise, piyasa fiyatındaki değişmenin üreticinin satacağı miktarı etkileme derecesidir.
- Talebin gelir esnekliği, tüketicinin gelirinde oluşacak değişmelerin satın alacağı miktarı etkileme derecesidir. Mallar niteliklerine göre gelir değişmelerine tepki verirler. Eğer mal düşük mal ise, gelir artışı karşısında satın alınan miktar azalır. Normal mal ise, gelir artışı ile satın alınan miktar artar.
- Talebin çapraz esnekliği tüketicinin satın aldığı malların birbirlerine karşı ilişkilerine göre şekillenir. Eğer mallar aynı ihtiyacın karşılanmasında birbirleri yerine kullanılabilirlerse ikame mallardır ve çapraz esneklik pozitif değerler alır. Mallar ihtiyacın tatmininde birlikte kullanılıyorsa tamamlayıcı mallardır ve çapraz esneklik değerleri negatiftir.

DEĞERLENDİRME SORULARI

1. İkame malın fiyatının düşmesi durumunda talep eğrisi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
  - a) Sağa paralel kayar
  - b) Sola paralel kayar.
  - c) Dikleşir.
  - d) Yatıklaşır.
  - e) Eğri üzerinde hareket edilir.

2. Tamamlayıcı malın fiyatının düşmesi durumunda aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

<u>Denge Fiyat</u>	<u>Denge Miktarı</u>
a) Artar	Azalır
b) Azalır	Artar
c) Artar	Artar
d) Azalır	Azalır
e) Değişmez	Değişmez

3. Spesifik vergilerin artması durumunda arz eğrisi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
  - a) Sağa paralel kayar.
  - b) Sola paralel kayar.
  - c) Dikleşir.
  - d) Yatıklaşır.
  - e) Eğri üzerinde hareket edilir.

4. Piyasa dengedeysen olumsuz teknolojik bir şokun olması durumunda aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

<u>Denge Fiyatı</u>	<u>Denge Miktarı</u>
a) Artar	Azalır
b) Azalır	Artar
c) Artar	Artar
d) Azalır	Azalır
e) Değişmez	Değişmez

5. Arzın artması ve aynı anda talebin azalması durumunda, arzdaki değişim talepteki değişimden büyük iken, aşağıdakilerden hangisi gerçekleşir?

<u>Denge Fiyatı</u>	<u>Denge Miktarı</u>
a) Artar	Azalır
b) Azalır	Artar
c) Artar	Artar
d) Azalır	Azalır
e) Değişmez	Değişmez

6. Talebin fiyat esnekliğinin sonsuz olması durumunda talep eğrisi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- Miktar eksenine diktir.
  - Fiyat eksenine paraleldir.
  - Miktar eksenine paraleldir.
  - Orijine göre içbükeydir.
  - Orijine göre dışbükeydir.
7. Kırmızı etin fiyatı 50 TL iken talebi 100 birimdir. Kırmızı etin fiyatı 55 TL'ye çıktığında talebi 120 birim olduğuna göre talebin fiyat esnekliği kaçtır?
- 2
  - 0,5
  - 0
  - 0,5
  - 2
8. A malının fiyatı arttığında B malının talebi azaldığına göre, A ve B mallarına ilişkin olarak aşağıdakilerden hangisi doğrudur?
- Tamamlayıcı mallardır
  - İkame mallardır
  - İlişkisiz mallardır
  - Normal mallardır
  - Düşük mallardır
9. $Q_A=f(P_A)$ şeklinde tanımlanan talep fonksiyonuna göre, A malının fiyatı değişirse talep eğrisi için aşağıdakilerden hangisi doğrudur? (Q=Talep edilen miktar, P=Fiyat)
- Yukarı paralel kayar.
  - Aşağı paralel kayar.
  - Dikleşir.
  - Yatıklaşır.
  - Eğri üzerinde hareket edilir.
10. Bireysel talep eğrisinin şekli için aşağıdakilerden hangisi söylenebilir?
- Pozitif eğimli bir doğrudur.
  - Negatif eğimli bir doğrudur
  - Maksimum yapan paraboldür.
  - Minimum yapan paraboldür.
  - Yatay eksene paralel doğrudur.

Cevap Anahtarı

1.b, 2.c, 3.b, 4.b, 5.b, 6.c, 7.a, 8.a, 9.e,10.b

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] Çoban, O., (2009). *İktisada Giriş*, Konya: Selçuk Üniversitesi
- [2] Dinler, Z., (1996). *İktisada Giriş*, Bursa: Ekin Kitabevi
- [3] Işıklar, İ. (2009). *İktisada Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi
- [4] Özgüven, A., (1997). *İktisat Bilimine Giriş*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- [5] Parasız, İ., (1995). *İktisada Giriş*, Bursa: Ezgi Kitabevi
- [6] Ünsal, E., (2004). *İktisada Giriş*, Ankara: İmaj Yayınları
- [7] Yaylalı, M., (2004). *Mikroiktisat*, İstanbul: Beta Yayınları